

- ה. למעשה, מין שכתב דברים שבקדושה – לא חלה עליהם קדושה, ומעיקר הדין אינם חייבים גניזה. אולם בספרים הנדפסים, שאין לייחס כל כוונה לפועל שהדפיס אותם, מן הראוי לגנוז גם ספרי מינות. אולם הדבר לא ייעשה בגניזה הכללית של כתבי הקודש.
- ו. ספר כפירה מודפס, שנועד להשפיע על הציבור לרעה, יש לשורפו. אך אפשר גם לגנוז אותו, אם כי לא בגניזה הרגילה עם השמות הקדושים.
- תורה שנכתב ע"י מין – ההבר בכת כופרים פעילה ומגובשת שיש לה השפעה שלילית ניכרת על הציבור – חייב שריפה, ולא ספר-תורה שנכתב ע"י אפיקורוס. וטעם חובת השריפה הוא כדי שלא יהיו לרשעים אלו שם והשפעה.
- ד. לדעת המחנכה-אפרים אין קדושה בשם שנכתב שלא בכוונה לשם שמים. ולכן היתה אפשרות לתקן שספר תורה שכתבו מין יישרף.

סימן מד

חיוב מזוזה בחממה

בחדשות. והשאלה הנשאלת היא: האם חממה היא מבנה החייב במזוזה?

א. מזוזה בבנין שאינו עומד למגורים

פסק השו"ע (סי' רפ"ו סעי' ב'):

אלו המקומות שחייבים במזוזה... בית התבן, בית הנצים ובית הבקר – חייבים. ומקור דבריו הוא שיטת הרי"ף (הל' מזוזה דף ו' ע"ב) והרא"ש (הל' מזוזה סי' ט"ו). אך לדעת הרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"ז) – מבנים אלו פטורים ממזוזה.

ולכאורה נראה שגם דינה של החממה הוא כמו מבנים אלו. וא"כ לפי השו"ע היא תהיה חייבת במזוזה. אמנם כתב בערוה"ש (סעי' ט"ז) שלדעתו יש לקבוע מזוזה בלא ברכה, אלא שהעולם נהגו לברך. אך הפת"ש (ס"ק ט"ז) כתב בשם שו"ת רעק"א (ח"א סי' ס"ו ד"ה אמנם) דלית דחש ליה להרמב"ם.

ומ"מ אע"פ שהשו"ע (יו"ד סי' רפ"ו סעי' ב') פסק שבית התבן, בית העצים ובית הבקר חייבים במזוזה, פוק חזי מאי עמא דבר; ורובא דאינשי נהיגי שאינם קובעים מזוזה בלולים, רפתות וכיו"ב, אע"ג דלא נפיש זוהמייחו (עי' פת"ש ס"ק

ראשי פרקים

שאלה

- א. מזוזה בבנין שאינו עומד למגורים
- ב. גדר בנין עראי
- ג. שיטת הרמב"ם בדיון סוכת היוצרים
- ד. שיטת רש"י והראב"ד
- ה. הסברים אחרים במחלוקת ר' יוסי ור' יהודה
- ו. חממה – "בית" או "שדה"?
- ז. מבנה שאינו ראוי לדירה

תשובה

מסקנות

שאלה *

בדור האחרון התפתחה מאד שיטת הגידול בחממות. החממה עשויה קונסטרוקציה קבועה של צינורות מתכת, ועליה פרושות יריעות ניילון. יריעות אלו (בתקופה בה נשאלה השאלה) מחזיקות מעמד במשך מספר חודשים עד שהן נקרעות. אך בשנים האחרונות החלו להשתמש ביריעות חזקות יותר, שהן מחזיקות מעמד במשך שנה, ולקראת החורף מחליפים אותן

* שבט תשל"ה.

נקרא קבוע, ובפחות מכך נקרא עראי. אלא שדבר זה תלוי במחלוקת בין בעלי התוס' (מנחות מ"ד ע"א ד"ה טלית) בגדר חיובו של השוכר במזוזה: לפי הפירוש הראשון בתוס', השוכר חייב במזוזה מן התורה, אלא שעד ל' יום דירתו אינה נחשבת למגורי קבע; וכמו שהביאו ראייה מחיוב מיסים (ב"ב ח' ע"א). ולפי התירוץ השני בתוס', חיובו של השוכר במזוזה, גם לאחר ל' יום, הוא מדרבנן בלבד. ולדעה זו, מן התורה שוכר פטור לעולם, אלא שרבנן גזרו אחרי ל' יום. ואילו בארץ ישראל גזרו מיד.

ולכאורה הוא הדין לענין הבית עצמו: לפי התירוץ הראשון, זמן פחות מל' יום נחשב עראי. ולפי התירוץ השני, גם זמן שהוא יותר מל' יום נחשב עראי. וא"כ צ"ע לדעה זו, כמה זמן נחוץ כדי שהמבנה ייחשב מבנה קבוע.

מיהו הדין שם הוא בקביעותם או עראיותם של הדרים בבית, ואילו כאן אנו דנים בקביעותו או ארעיותו של הבית עצמו.

והנה התוס' בפירושם הראשון, הביאו ראייה ממסכת ב"ב (ח' ע"א) שם נאמר לגבי חיוב מיסים, שחובה זו חלה רק על מי שגם בעיר י"ב חודש. והגמ' (ב"ב שם) עמדה על סתירה בין דין זה לבין דין עיר הנידחת, שם שיעור הזמן הקובע את שייכותם של התושבים לעירם הוא ל' יום. ומתוך כך חילקה הגמ' בין "אנשי העיר", לענין מיסים, לבין "יושבי העיר", לענין עיר הנידחת. ומ"מ משם משמע שקביעות גמורה היא רק אחר י"ב חודש. בעלי התוס', דימו דין מזוזה לדין אנשי העיר לענין מיסים, ולא השוו לדין יושבי העיר, שנאמר בעיר הנידחת. ולעומת זאת, לענין בית קבוע להלן נוכיח שבית העומד רק ל' יום לאו בית הוא, ורק בית העומד י"ב חודש נקרא בית. מוכח מכאן שלבעלי התוס' היה פשוט שגדר מגורי קבע לענין חובת הדר במזוזה אינו דומה לגדר מבנה קבע לענין הגדרתו כבית. והגדרת מבנה כבית טעונה זמן ארוך יותר מאשר הגדרתו של דירת אדם בבית.

ב', ערוה"ש סעי' ו'. אך ניתן ליישב את מנהג העולם עפ"י דברי ערוה"ש (סעי' ח"ט) שגרס ברי"ף (הל' מזוזה דף ו' ע"ב) כשיטת הרמב"ם (שהרי כידוע בדרך כלל הרמב"ם הולך בעקבות הרי"ף), שבית התבן ובית הבקר פטורין מהמזוזה. וייתכן שהעולם סומך על דעה זו להלכה. ובספר ידהקטנה כתב בטעם המנהג, שהוא משום דנפיש זוהמייהו. ולפי זה במקום שאינו מלוכלך כל כך יש לחייב במזוזה. ואכן כך נכתב בספר מעשה"דב להגר"א (אות צ"ט), שיש לקבוע מזוזה ברפת בקר. וכן ראוי לנהוג לכתחילה.

עוד נפסק בשו"ע שם (סעי' י"א):

טרכת הזוג בחג, והבית שבספינה, והחנות שבשוקים – פטורים.

מצינו אפוא שבית שאינו משמש למגורים פטור מן המזוזה. וא"כ הוא הדין לגד"ד. והנה תמחה המפרשים: מאי שנא חנויות שבשוקים מבית הבקר ובית התבן? ובערוה"ש (סעי' כ"ו) תמה על השו"ע, שנגרר כאן אחרי לשון הרמב"ם, אע"פ שפסק (שם סעי' ב') שלא כמותו. אך נראה יותר כמו שכתב הפת"ש (ס"ק י') בשם ספר ידהקטנה, שהכוונה היא לחנויות עראיות ("באסטויה") שעושים בירידים ואח"כ מפרקים אותן, שהן דומות לסוכת החג בחג. וממילא חנויות קבועות, אעפ"י שאינן משמשות לדירה – חייבות; דלא גרע מבית העצים ובית התבן. וא"כ גם חממות, לכאורה דינן כבית התבן והעצים, וחייבות במזוזה.

ב. גדר בנין עראי

וצ"ע, כמה זמן צריך בנין לעמוד כדי שייקרא בנין קבע, ובכמה זמן הוא נקרא ארעי (עי' ט"ז ס"ק י').

ומצינו במי ששוכר בית בחו"ל, וכן הדר בפונדק בא"י, שלאחר ל' יום הם חייבים במזוזה (שו"ע שם סעי' כ"ב). וא"כ אולי גם לענין קביעותו של הבית יש לומר שבית שקבוע יותר מל' יום

ג. שיטת הרמב"ם בדין סוכת היוצרים

ונראה שיש לדון בהשוואה של חממה ל"סוכת היוצרים", שנידונה במסכת מעשרות (פ"ג מ"ז): הצריפין והבורגנין והאלקטיות – פטורין. סוכת גינוסר, אע"פ שיש בו ריחיים ותרגולים – פטורה. **סוכת היוצרים** הפנימית – חייבת... ר' יוסי אומר: כל שאינה דירת החמה ודירת הגשמים – פטורה. ופירש הרע"ב (ד"ה סוכת גינוסר):

...וידשביד עושים סוכות ודרים שם כל זמן הפירות. ובהמשך (ד"ה כל) פירש הרע"ב את דעת ר' יוסי: וסוכה פנימית, אין היוצר דר בה בימות הגשמים; הלכך פטורה. ואין הלכה כר' יוסי.

ודבריו סותרים לכאורה זה את זה: סוכת גינוסר, המשמשת רק לימי הפירות, דהיינו בקיץ – פטורה. ואילו סוכת היוצרים, שגם היא משמשת רק לימות החמה, חייבת לדעת ת"ק, והלכה כמותו!

וכתב הרמב"ם (הל' מעשר פ"ד ה"ד):

הצריפין והבורגנין ובתי הקיץ, והוא ארבעה עמודים ותקרה על גביהן, שנמצא בלא כתלים; וכן סוכת שנעשים בני הכרמים ובני הגנות בימי הקיץ, אע"פ שדרין בהן כל ימי הקיץ ויש בהם ריחיים ותרגולין – אין קובעין למעשר... שכל אלו אין דירתם קבע.

ומשמע מדבריו שסוכות בני הכרמים, אמנם יש להן כתלים, אך אינן קובעות למעשר, משום שאינן "דירת קבע". והדבר קשה: מאי שנא מסוכת היוצרים הפנימית, שהיא קובעת למעשרות למרות שאינה דירת החמה ודירת הגשמים?

ונראה לענ"ד לומר שסוכות גינוסר והאלקטיות, מצד עצמן אינן ראויות לשימוש בכל ימות השנה אלא לימות הקיץ בלבד. וכן משמע מדברי הריב"מ (ד"ה אלקטיות) שכתב שהן "בתים של קש". ובדומה לכך פירש התפא"י (אות מ"ג): "אלקטיות – דפנותיו דקין, מדהם עשויים רק מערבי נחל". ומכיון שכך הן נופלות כשמגיע החורף. מה שאין כן בסוכת היוצרים, שמצד עצמה סוכה קבועה היא, אלא שמכיון שהרוח

והגשם חודרים לתוכה אינה ראויה לדירה בימות הגשמים.

בירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ג) נאמר שדין קביעות למעשר שווה לדין מזוזה. וכן הוא בבבלי (סוכה ג' ע"א). וא"כ חממה, אם מצד עצמה אינה ראויה להחזיק מעמד שנה שלמה, אלא רק חודשים ספורים – פטורה ממזוזה. אך אם היא חזקה כל כך שיכולה להחזיק מעמד במשך כל השנה – היא תתחייב במזוזה מצד זה.

אך יש לעיין עוד בדברי הרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"ט):

שתי סוכות של יוצרים, זו לפניו מזו – החיצונה פטורה מן המזוזה, לפי שאינה קבועה.

ומשמע שהסוכה הפנימית חייבת משום שהיא קבועה. והדבר קשה: הרי בפירוש משמע מהמשנה במעשרות שאף הפנימית אינה קבועה אלא לימות החמה ולא לימות הגשמים! ואולי זוהי כוונת הראב"ד (בהשגתו על הרמב"ם ה"ל):

אף הפנימית אין לה קבע.

והכס"מ (ד"ה שתי) פירש כך את כוונת הראב"ד בהשגתו: מכיון שהסוכה החיצונית פטורה רק משום שאינה קבועה, א"כ הפנימית, שגם היא אינה קבועה, תיפטר ג"כ! אלא ע"כ צריך לומר ששתייהן אינן קבועות, אלא שהחיצונה יש בה תרתי לריעותא: שגם אינה קבועה וגם היא רק כבית-שער לחברתה.

ונראה לומר בדעת הרמב"ם עפ"י מה שכתבנו, שבאמת סוכת היוצרים מצד עצמה היא קבועה, ואינה עומדת לפירוק כל שנה ושנה מחדש, אלא שאין היא ראויה לדירה בימות הגשמים. מכיון שכך הסוכה הפנימית חייבת במזוזה, מפני שהיא קבועה מצד עצמה; אך החיצונה – מכיון שיש בה תרתי לריעותא: גם אינה ראויה לדירה בימות הגשמים, וגם בימות החמה אינה קבועה לדירה אלא לבית-שער – מכיון ששימושה אינו מצד עצמה, אין היא נחשבת לקבועה. וזוהי כוונת הרמב"ם, מכיון שהיא רק בית-שער – הרי היא פטורה מן המזוזה. ואע"פ שכל בית-שער חייב, היינו בית-

והדברים מתפרשים מכוחה של הברייתא הסמוכה (שם):

ת"ד: גנב"ך – סוכת גייים, סוכת נשים, סוכת בהמה וסוכת כותים – ...כשרה.

ופירש רש"י (ר"ה סוכת גייים):

שנשויה לדור בה בימות החמה.

כלומר, ההבדל שבין בית קבע לסוכת עראי הוא לא חזקו של המבנה, כשם שביארנו בדעת הרמב"ם, אלא ייעודו של הבית. סוכה – מיועדת רק לימות החמה; ואילו בית מיועד גם לימות הגשמים. וכן בברייתא האחרת (שם):

דת"ד: סוכת רקב"ש – סוכת רועים, סוכת קייצים, סוכת בורגנין, סוכת שומרי פירות – ...כשרה.

וגם סוכות אלו מיועדות לימות החמה בלבד, ולכן הן כשרות לחג ופטורות מן המזוזה; בניגוד לסוכת היוצרים הפנימית, שהיא מיועדת גם לחלק מימות הגשמים.

וההכרח לומר כך נובע ממה שיש להקשות על שיטת רש"י מן המשנה במסכת מעשרות (פ"ג מ"ז, תובאה לעיל אות ג). שהרי רש"י (סוכה שם) כתב על סוכת היוצרים הפנימית, שהוא דר בה כל ימות השנה. ואילו במשנה במעשרות מפורש שאין דרים בסוכת היוצרים אלא בימות החמה בלבד! ועי' ערוך-לנר (סוכה שם ד"ה ברש"י) שתירץ שכוונת רש"י היא לא לכל ימות השנה, אלא לומר שדרים בה יותר מאשר בשבעת ימי חג הסוכות. (ומה שכתב רש"י על סוכה זו "דהא כל ימות השנה דייר התם" – לאו דווקא, אלא בא לאפוקי מסוכת החג ששימושה רק שבעה ימים בשנה). ודבריו דחוקים, שהרי סוכת גנב"ך וסוכת רקב"ש עשויות לכל ימות החמה ולא רק לחג הסוכות, ובכל זאת הן כשרות למצוות סוכה, ומשמע שאף פטורות מן המזוזה, כמו סוכות גינוסר. וא"כ מדוע סוכת היוצרים הפנימית תהיה חייבת במזוזה?

וע"כ יש לחלק בין סוכה העשויה למגורים ברוב ימות השנה, אלא שדרים בה בימות החמה בלבד ולא בכל ימות השנה, לבין סוכה שמעיקרה אינה עשויה אלא לזמן קצר בלבד. סוכת היוצרים היא קבועה ומיועדת לדירה בכל

שער לבית קבוע, אך לא בית-שער לבית ששימושו אינו קבוע.

ד. שיטת רש"י והראב"ד

ולפי דברינו אדרבה, יש להקשות על הראב"ד: שהרי ע"כ הוא צריך לחלק בין סוכת היוצרים הפנימית, שחייבת במזוזה וקובעת למעשרות, לבין סוכת גינוסר, שפטורה. וע"כ החילוק הוא כנ"ל, שסוכת היוצרים מצד עצמה היא קבועה, ורק מבחינת שימושה אינה קבועה; ואילו סוכת גינוסר, גם מצד עצמה אינה קבועה. וא"כ הסוכה הפנימית נקראת קבועה, כמו שכתב הרמב"ם. ומהי השגתו עליו?

הכס"מ כתב בדעת הראב"ד שפירש כדעת רש"י במסכת סוכה (ח' ע"ב). וכך נאמר שם בגמרא:

אמר ר' לוי משום ר' מאיר: שתי סוכות של יוצרים, זו לפניו מזו; הפנימית – אינה סוכה, וחייבת במזוזה. והחיצונה – סוכה, ופטורה מן המזוזה.

ופירש רש"י (ר"ה פנימית אינה סוכה):

דלא מינכרא מילתא דלשם סוכה הוא דר ב; דהא כל ימות השנה דייר התם, ודוב תשמישו וסעדו ושינונו שם.

בהמשך מבארת הגמ' את ההבדל שבין שתי הסוכות הללו לענין חיובן במזוזה. ועל כך כתב רש"י (ר"ה משום):

לא זו ולא זו דבר קבוע.

ומבואר מדבריו, שאע"פ שהסוכה הפנימית אינה קבועה, בכל זאת היא חייבת במזוזה, משום שעכ"פ היא עשויה לדירה. וע"כ מה שכתב לפני כן על הסוכה הפנימית, "דהא כל ימות השנה דייר התם", אין כוונתו לכל ימות השנה ממש, שהרי אח"כ פירש שגם סוכה זו אינה קבועה, והרי אין לך קבע גדול מזה שדר שם כל ימות השנה. אלא ע"כ כוונתו לומר שהסוכה הזאת עשויה למגורים במשך רוב ימות השנה, הן בימות החמה והן בימות הגשמים, כאשר לא יורד גשם ממש.

שבזמן שהגשמים יורדים ובני אדם עוזבים אותה, עדיין נשארים בה מסתמא כלים ודברים אחרים, וא"כ היא צריכה להתחייב במזוזה מטעם זה! אך יש לומר שהרי הראב"ד מסכים לשיטת הרמב"ם (לעיל אות א'), שרק דירת אדם חייבת במזוזה, ואילו בית הבקר ובית התבן פטורים. וא"כ הוא הדין לדירה זו, שבזמן הגשם אינה דירת אדם, ולכן היא פטורה.

ולפי זה, הפוסקים הסוברים שגם בית הבקר ובית התבן חייבים במזוזה, אינם יכולים לפרש כדעת הראב"ד; אלא עליהם לפרש כהרמב"ם, שהפנימית אינה נחשבת קבועה משום שכל ימות הגשמים אין משתמשים בה.

עכ"פ לדעת רש"י והראב"ד אין צורך לחלק כפי שחילקנו בדעת הרמב"ם (לעיל אות ג'), בין אם הבית קבוע מצד עצמו לכל השנה אלא שמצד שימוש אינו קבוע, לבין אם הבית מצד עצמו אינו קבוע. אלא אפילו אם הבית מצד עצמו קבוע לכל השנה, אלא ששימוש הוא רק חלק מהשנה – הרי הוא פטור; והוא יהיה חייב במזוזה רק אם שימוש הוא כל השנה חוץ מזמן ירידת הגשמים ממש. ולפי זה, אפילו חממה העומדת כל השנה, אלא שאין משתמשים בה בכל ימות השנה – דינה כסוכת גינוסר, ופטורה.

ונמצא א"כ שדין החממה תלוי במחלוקת שבין הרמב"ם והראב"ד: לדעת הרמב"ם, הכל תלוי בקביעות המבנה. (ובחממה הדבר תלוי בשאלה: מה קובע, המסגרת או היריעות? שהרי המסגרת שלה היא קבועה, ואילו היריעות מתחלפות. ומסתבר שהיריעות הן עיקר המבנה; שהרי הן המגינות מרוח ומטר. ומכיון שהן ארעיות, המבנה נחשב למבנה ארעי). ולדעת הראב"ד, הכל תלוי בקביעות השימוש, והחממה ראויה לשימוש רק במשך חלק מימות השנה; ולכן היא נחשבת למבנה ארעי, ופטורה מן המזוזה. מיהו גם לדעת הרמב"ם יש לפטור את החממה ממזוזה, גם אם נאמר שהקונסטרוקציה היא העיקר, שהרי לשיטתו רק דירה ראויה לאדם חייבת, ואילו בית הבקר והעצים פטור. וא"כ

ימות השנה, אלא שלמעשה אין דרים בה בימות הגשמים; מה שאין כן בסוכת גינוסר, וכן בסוכות גנב"ך ורקב"ש, שאינן עשויות אלא לימות החמה בלבד, ואח"כ מפרקים אותן או שהן נופלות בסופות החורף. וע"כ רש"י לכך התכוון באומרו שהוא דר שם כל ימות השנה, דהיינו: שהוא דר שם כל זמן שהוא יכול, עד שהגשם והקור מאלצים אותו לצאת משם; אך הסוכה עצמה ממשיכה להתקיים כל ימות השנה, וממשיכה להיות ראויה לדירה גם בימי החורף שאינם ימי גשם ממש. אלא שהדבר תלוי רק בצורת המגורים של האדם. וההבדל בין שיטת הרמב"ם לשיטת רש"י והראב"ד הוא, שלדעת הרמב"ם המבנה כשלעצמו הוא הקובע, ואילו לדעת רש"י וראב"ד המגורים במבנה הם הקובעים. אולם לדעתם, רק מגורים לכל השנה נותנים למבנה שם של "בית".

וא"כ רש"י והראב"ד פירשו את דברי ר' יוסי במעשרות – שאמר "כל שאינה דירת החמה ודירת הגשמים פטורה" – שאין הכוונה לימות החמה וימות הגשמים; ודוק בלשונו של ר' יוסי, שנקט "חמה" ו"גשמים" גרידא; אלא כוונתו לומר שכל בית שאינו עומד בפני הגשמים, אינו בית. (וזכר לדבר – מה שכתבו התוס', סוכה ב' ע"א ד"ה כ', שאם קבע את הסכך במסמרים עד כדי כך שלא ירדו גשמים בסוכה, הרי זה "בית" ולא סוכה). ואילו ת"ק (מעשרות שם) סבר שאעפ"כ מיקרי בית, כיון שכל ימות השנה נמצאים בו, ואפילו בימות הגשמים, חוץ משעה שהגשמים יורדים ממש.

מדברי רש"י במקום אחר (סוכה י"ד ע"א ד"ה ר' מאיר) משמע שסובר כדעת התוס' שהבאנו, שכתבו, שסוכה ראויה לכל ימות השנה, דהיינו שאף הגשם אינו חודר אליה – "בית" מיקרי, ולא סוכה. וא"כ רש"י לשיטתו.

ולפי זה יש להבין את החילוק שבין סוכת היוצרים הפנימית לבין סוכת גינוסר: סוכת גינוסר מיועדת רק לימות החמה, ואילו סוכת היוצרים היא לכל השנה, אלא שבזמן שהגשם יורד אין היא ראויה לשימוש.

ולכאורה היה מקום להקשות ולומר, שאף

חייב במזוזה מן התורה. ואילו לדעת רש"י והראב"ד חיובו הוא רק מדרבנן. ומכיון שלשתי הסוכות אין קביעות, סוברים רש"י והראב"ד שהפנימית חייבת, אע"פ שאינה קבועה כל כך. אך החיצונה, מכיון שהיא בית-שער לפנימית, וכל חיובו של בית-שער אינו אלא מדרבנן – לא גזרו במקום שאינו קבוע. אך הרמב"ם, שאינו מבחין בין בית-שער לבין הבית עצמו, סובר שמכיון שהסוכה החיצונית עומדת להיסתר כשאין בה צורך, לא חל עליה חיוב מזוזה כלל ועיקר.

נמצא שלדעת ה"ראשון לציון" בשני דברים נחלקו הרמב"ם והראב"ד אם חייבים במזוזה: א. במבנה העומד להיסתר: לדעת הרמב"ם הוא פטור, ולדעת הראב"ד יתכן שחייב. ב. בדירה שאינה קבועה: לדעת הראב"ד היא חייבת, ולדעת הרמב"ם יתכן שפטורה. וא"כ בנד"ד, בחממה, שהיריעות שלה עומדות להחלפה אחרי חודשים מספר – לדעת הרמב"ם היא פטורה ממזוזה, ואילו לדעת הראב"ד יתכן שהיא חייבת. ובאשר לכך שאין אדם קובע את דירתו בחממה, נראה לומר שאפילו לדעת הראב"ד, הסובר שהסוכה הפנימית חייבת אע"פ שאינה עומדת למגורי קבע – מ"מ בימות החמה היא ראויה למגורים, ואולי גם בחלק מימות הגשמים, וכמו שכתבנו לעיל – מה שאין כן בחממה, שאינה ראויה כלל למגורי אדם, ללא קשר לעונות השנה. וא"כ גם בדעת הראב"ד מסתבר יותר לומר שחממה פטורה ממזוזה.

ו. חממה – "בית" או "שדה"?

והנה יש לדון שחממה לא תהיה חייבת במזוזה, משום שהיא "שדה" ולא בית. ומו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל כתב אלי בתשובה, שיש לדמות את שאלת חיובה של החממה במזוזה לדיני עירובין. וכמו שמצינו שם שזרעים מבטלים שם דירה מקרפף ששטחו הוא יותר מבית סאתיים (שו"ע או"ח סי' שנ"ח סעי' ט'),

הוא הדין לחממה, שהיא דירת צמחים ולא דירת אדם. אמנם הפוסקים לא פסקו כמותו בשאלה זו. אך אולי דעתו יכולה להכריע מספק.

ה. הסברים אחרים במחלוקת ר' יוסי ור' יהודה

עוד נראה לבאר את דעת רש"י והראב"ד עפ"י דברי רבינו יהוסף אשכנזי (מובא במלאכת-שלמה מעשרות פ"ג מ"ז ד"ה כל), שהביא גירסא אחרת בדברי ר' יוסי:

ט"א: "כל שאינה דירת החמה או דירת הגשמים".
 וט"א: "כל שאינה לא דירת החמה ולא דירת הגשמים".

ולפי שתי הגירסאות הללו משמע, שכל שהיא דירת חמה בלבד או גשמים בלבד – מיקרי דירה. וא"כ קשה, מהי המחלוקת בין ת"ק ור' יוסי בענין סוכת היוצרים? אלא ע"כ צריך לומר שר' יוסי אינו חולק על הסיפא של המשנה אלא על הרישא, בענין סוכת גינוסר והאלקטיות. ת"ק סובר שאינן קבועות למעשרות משום שאינן אלא דירת קיץ. ואילו ר' יוסי סובר שרק סוכה שאינה לא דירת חמה ולא דירת גשמים היא הפטורה; אך אם יש בה אחד מתנאים אלו – הרי היא חייבת (ולא כפי שפירש הרע"ב, ד"ה כל, שר' יוסי חולק בענין סוכת היוצרים). וא"כ אפשר לומר שסוכת היוצרים ראויה גם לימות החמה וגם לימות הגשמים, וזה החילוק בינה לבין סוכת גינוסר לת"ק. וזה שהחיצונה פטורה, ע"כ הוא משום שאין קביעותה קביעות גמורה, שכן מפנים אותה בשעה שירדים גשמים, וכנ"ל.

אך למעשה אין הבדל עקרוני בין פירוש זה לפירושו הקודם, אלא בדעת ר' יוסי. ולהלכה – דקי"ל כת"ק – אין נפק"מ ביניהם.

ומצאתי ב"ראשון לציון" (לבעל אורהחיים, על מסכת סוכה דף ח' ע"ב, ד"ה ואמאי) שעמד על המחלוקת שבין הרמב"ם לבין רש"י והראב"ד בהבדל שבין שתי הסוכות, הפנימית והחיצונה. ומתוך כך פירש בצורה חדשה:

שורש מחלוקתם של הראשונים הוא חיובו של בית-שער במזוזה. לדעת הרמב"ם בית-שער

הוא על אילן הנטוע בתוך הבית, אולם הפוסקים לא הבדילו בין זרעים לאילנות).

ואה"נ מוסרים בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א (משפטי ארץ עמ' 234-230) שלדעתו חממה נחשבת כיום כ"שדה" באותם גידולים שמקובל לגדל אותם בחממה. אך הגר"ש ישראלי זצ"ל בעצמו אינו סובר כן. ולדעתו חממה איננה "שדה", כי רוב הגידולים אינם גדלים בחממה אלא בשדות פתוחים. וא"כ לדבריו חממה היא "בית" ולא "שדה" (עי' מאמרו בספר "זכרון יקותיאל" עמ' צ"א-צ"ו, וכן בספר "התורה והארץ" ח"ג עמ' 97, 167). וגם לדעת הגרי"ש אלישיב, בגידולים שאין דרך לגדל אותם בחממה, שם "בית" עליהם. וא"כ אלו יתחייבו במזוזה. ודוחק לומר ששם "בית" לענין מזוזה יהיה תלוי בסוג הגידול הגדל בו.

אך באמת המשנ"ב (סי' שס"ב סעי' א', בה"ל ד"ה או) הסתפק בדינו של בנין העשוי להכניס אליו תבואה וסחורות, והוא גדול יותר מבית סאתיים, אם דינו כקרפף שאינו עשוי לדירה או שמותר לטלטל בו. והחזו"א (או"ח סי' פ"ט [כה] ס"ק ה') נוטה לומר שגם שטח מקורה, אם הוא גדול יותר מבית סאתיים, נחשב כקרפף, ואסור לטלטל בו. ולפי זה גם חממה שמגדלים בה פרחים חד-שנתיים, אם היא גדולה מבית סאתיים, תיאסר בטלטול.

אך לענין מזוזה לא מצינו חילוק בבית העצים ובבית הבקר בין פחות מסאתיים ליותר מסאתיים, וכולם חייבים במזוזה. וא"כ מבנה יכול להיות בית לענין מזוזה ולא יהיה בית לענין טלטול בשבת, וצ"ע איפוא בנד"ד.

ועיין במסכת מנחות (ל"ג ע"ב), שם יש דיון בבית-שער הפתוח לגינה ולקיטונית. ושם משמע שגינה אינה כחצר, וקייטון אינו כבית (עי' שטמ"ק אות ה'). ואע"פ שסתם גינה מוקפת כתלים, ולשיטת הרא"ש (הל' מזוזה סי' י"א) חצר כזאת חייבת במזוזה מצד עצמה, כיון שמיחדת לשימושה (ועי' ט"ז סי' קס"ט ס"ק ד', חזו"א יו"ד סי' קס"ח סעי' ד"ה), וא"כ ק"ו לגינה שתתחייב! אלא ע"כ הוא מפני

כך מבטלים הם שם של "בית" מהחממה לענין מזוזה. וחממה של זרעים אינה חייבת במזוזה, משום שע"י הזרעים מתבטל ממנה שם בית. וסברתו צ"ע לענ"ד:

א. לדבריו יצא שאסור לטלטל בשבת בתוך חממה, משום שאין כאן שם של דירה (עיין פמ"ג, או"ח סי' שנ"ח, א"א ומש"ז ס"ק א'. ויש כיום חממות שיש בהן יותר מבית סאתיים. ויש לומר דא"ג, אסור לטלטל בשבת בחממה, וצ"ע. שאלה זו תידון בהרחבה בחלק או"ח).

ב. בחממות רבות מקובל לגדל וורדים, שיש להם דין אילנות ולא זרעים. וא"כ שם יהיה הדין שונה, והחממה תתחייב במזוזה, שהרי אילנות לא מבטלים שם היקף לדירה. ולא מסתבר לומר שחממת וורדים תתחייב במזוזה, ואילו חממת ציפורנים, למשל, תהיה פטורה.

ג. הגר"ש ישראלי עצמו כתב בספרו ארץ-חמדה (מהדורה ראשונה עמ' קצ"א, עפ"י הגמ' בעירובין, צ"ג ע"א) לחלק בין מעשרות, שאינם נוהגים בבית מן התורה, לבין כלאי הכרם, האסורים בבית מן התורה. וכתב בטעם הדבר, ששם "בית" מבטל שם "שדה", אך אינו מבטל שם "כרם". וא"כ יש לומר שהוא הדין שאין "בית" מבטל שם של גינת וורדים. שהרי וורדים הם עצים כמו גפנים. וכשם ששם "כרם" לא בטל ע"י הבית, הוא הדין לשם "גינת וורדים", שאינו בטל על ידו.

ד. מסתבר שזרעים מבטלים שם "דירה" רק בקרפף שהוקף לדירה; אך בבית ממש, שיש לו גג ומחיצות גמורות, לכאורה אינם מבטלים. (ועיין להלן בשם החזו"א).

ה. אם זרעים מבטלים שם "בית" מהמבנה שבו הם גדלים, איך אפשר להבין את ספיקם של הפוסקים (והגר"ש ישראלי עצמו ביניהם) בענין שביעית בזרעים הזרועים בתוך בית, הרי ע"י הזריעה בטל ממנו שם "בית", ומיקרי "שדה"? (אמנם בירושלמי, ערלה פ"א ה"ב, הספק

הוא הדין חממה – שהיא מבנה שאינו מיועד כלל לאדם, ואין אדם יכול לדור בה, אלא נועדה לפרחים בלבד – דלאו שמה דירה, והיא פטורה מחובות מזוזה.

ואולי מסיבה זו נהגו לפטור לולים ורפתות ממזוזה. משום שאין בני אדם מסוגלים לחיות שם. (על' ב"ב צ"ח ע"ב: ר' ישמעאל אומר: רפת בקר היא זו, ולא בית הראוי למגורים). מיהו כיום יש מכוני חליבה משוכללים שאלמלא הם משמשים לבקר, היו בני אדם יכולים לדור בהם בשופי. וא"כ יש לחייב אותם במזוזה.

תשובה

למעשה נראה לפטור חממה ממזוזה בגלל צירוף הסיבות דלהלן:

- א. היא מבנה ארעי מצד עצמה.
  - ב. השימוש בה הוא ארעי.
  - ג. היא מבנה שאינו ראוי לדירת אדם אלא לגידול חקלאי, ואף אינו משמש לדירת אדם אלא לגידול חקלאי.
- ומכל זה עולה שאינה חייבת במזוזה.

מסקנות

- א. לדעת הרמב"ם, הסובר שבית התבן ובית הבקר פטורים ממזוזה, אין ספק שחממה פטורה ממזוזה, שהרי אינה משמשת כלל למגורי אדם. אך דעת הרמב"ם נדחתה מן ההלכה.
- ב. יש ספק אם להגדיר חממה כ"בנין עראי", מפני שדעתו של החקלאי לקיים אותה זמן ממושך ככל שיוכל, וזמן זה הוא הרבה יותר מאשר ל' יום. והדבר תלוי גם בשאלה מה קובע את הגדרת הקביעות של המבנה, המסגרות או היריעות.
- ג. לדעת הרמב"ם, סוכת היוצרים הפנימית יכולה להחזיק מעמד זמן רב, ולכן היא חייבת במזוזה; אך מבנים שאינם מחזיקים מעמד שנה שלמה פטורים ממזוזה.
- ד. לדעת הרמב"ם, סוכת היוצרים הפנימית חייבת במזוזה מפני שהיא מבנה קבוע שמשמשים בו חלק גדול מימות השנה; ואילו הסוכה החיצונית פטורה מן המזוזה משום שיש בה "תיתי

שגינה מופקעת משם "בית", משום שבית ראוי לכל התשמישים, וגינה ראויה רק לגידול.

לאחר מכן חזרתי ושאלתי את מו"ר הגר"ש ישראל, והסביר לי שמכיון שהחממה נועדה לשמירת הגידולים הגדלים בשדה, לאו שם "בית" עליה אלא שם "שדה". ולא דמי לבית הבקר ובית התבן; שרק בית שנועד לשם שמירת בעלי חיים או חפצים המשמשים את האדם, שם בית עליו, אך לא בית שנועד לגידולים חקלאיים. ולכאורה צ"ע, דמה נפשך: אם שם "בית" עליה – שתתחייב במזוזה, ואם שם "שדה" עליה – תתחייב בשביעית?

וצריך לומר בדעתו שחממה אמנם יצאה מכלל "שדה", אך לכלל "בית" לא הגיעה. לענין שביעית היא פטורה מכיון שאינה "שדה". אך לענין מזוזה בעינין בית דווקא. (ומכאן נפק"מ גם לשביעית, שאין צורך בבית גמור דווקא כדי לפטור, אלא רק בהפקעת שם "שדה"; וגדר "שדה" הוא מקום הגידול הטבעי של הצמחים, ובית אינו מקום טבעי. וכל שינוי ממשי מצורת הגידול הטבעית מפקיע ממנו שם "שדה". ולכן חממה, שאינה צורת גידול טבעית, אעפ"י שאינה לרועץ לצמחים, יצאה מכלל "שדה" לדיני שביעית. ועי' מאמרנו על חממות בשמיטה, "המעייין" שבט תשמ"ו, "הליכות שדה" 78 עמ' 19).

ז. מבנה שאינו ראוי לדירה

ואולי יש לומר עוד עפ"י מה שכתב בשו"ת אבני-נזר (או"ח סי' ש"ב אות ב') שבית התבן חייב במזוזה רק כשהוא ראוי לדירה, אך כשאינו ראוי לדירה – פטור. ועפ"י זה נראה לענ"ד שיש לפטור חדר קירור ממזוזה, כיון שאי אפשר לדור בו כשהוא סגור מחמת חוסר אוויר. וייתכן שהוא הדין בחממה: בזמן שהיא סגורה כתיקנה, אין היא ראויה לדירה – ביום בגלל החום, ובלילה בגלל הקור. ואפילו כשיש בה איוורור וחימום, קשה מאד לדור בה; כי החום והלחות שבה מותאמים לצמחים ולא לבני אדם.

וכנראה, כן היא דעת הנוב"י (מהד"ת או"ח סי' מ"ז), שכתב שקרפף של חיות פטור ממזוזה. וא"כ

- לריעותא": לא משתמשים בה בכל ימות השנה והיא רק בית-שער לפנימית.
- ה. לדעת רש"י והראב"ד, בית קבוע ששימושו אינו קבוע בכל עונות השנה – פטור מן המזוזה; אבל אם משתמשים בו תמיד, ורק יוצאים ממנו בשעה שירוד גשם – הרי הוא חייב במזוזה.
- ו. לדעת ה"ראשון לציון" סוכת היוצרים הפנימית חייבת במזוזה לדעת הרמב"ם משום שהיא מבנה קבוע, והחיצונית פטורה משום שעומדת להיסתר; ואילו לדעת הראב"ד הסוכה הפנימית חייבת
- אע"פ שאינה קבועה, והחיצונית פטורה משום שהיא בית-שער לפנימית.
- ז. לדעת הגר"ש ישראל זצ"ל, אמנם חממה היא "בית" לענין שמיטה בגלל שיש לה גג ומחיצות, אבל לענין עירובין ומזוזה אינה נחשבת "בית", משום שאינה עשויה לשמירת בעלי-חיים או חפצים המשמשים את האדם אלא לשמירת גידולים חקלאיים.
- ח. מבנה שאינו ראוי כלל למגורי אדם, אינו חייב במזוזה. ולכן גם מבני הרפתות ולולי התרנגולות, שאינם ראויים למגורי אדם, פטורים ממזוזה.

סימן מה

חייב מזוזה במקלט

א. חייב מזוזה בלשכת פרהדרין

ראשית יש לברר, מה הדין בדירה שאדם דר בה בעל כרחו. שהרי התושבים לא באים לגור במקלט מרצונם, אלא בעל כרחם, מחשש שמא ייפגעו בהפגזה.

יסודה של שאלה זו נידון עפ"י מה שנאמר במסכת יומא (י' ע"א):

ת"ר: כל הלשכות שריו במקדש – לא היו להן מזוזה, חוץ מלשכת פרהדרין, שהיה בה בית דירה לכהן גדול. אמר ר' יהודה: והלא כמה לשכות היו במקדש שהיה להן בית דירה (רש"י: לשומרי הבית), ולא היה להן מזוזה אלא לשכת פרהדרין – גזירה היתה.

והרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"ו) פסק כרבנן, שלשכת פרהדרין היתה חייבת במזוזה.

ובמסקנת הסוגיא (שם י' ע"ב) נאמר:

רבנן סברי, דירה בעל כרחו שמה דירה. ור' יהודה סבר, דירה בעל כרחו לא שמה דירה; ומדרבנן הוא דתקיני לה, שלא יאמרו: כהן גדול חבוש בבית האסורין.

ראשי פרקים

שאלה

- א. חייב מזוזה בלשכת פרהדרין
- ב. חייב מזוזה בבית האסורים
- ג. האם מקלט הוא דירת כבוד?
- ד. דירת עראי
- ה. מבנה שאינו משמש לכולם

ו. מזוזה לשם שמירה

תשובה

מסקנות

שאלה *

לאחר מלחמת ששת הימים, בה היה מחסור חמור במקלטים לאוכלוסיה האזרחית, הוחל בבניית מקלטים בכל היישובים בארץ, שישמשו להגנת התושבים בשעת חירום. מקלטים אלו מיועדים לשימוש רק בשעת מלחמה ח"ו. האם הם חייבים במזוזה?

* אלול תשכ"ח.